

DOSSIER

Les tramposes dreceres vers la participació

Jordi Serrano

Vivim en un país amb molts dèficits de participació democràtica. En aquest article intentarem analitzar algunes d'aquestes falses dreceres que inspiren la major part de les polítiques culturals i de l'anomenada participació ciutadana.

L'Animació sociocultural.

En el transcurs d'aquests anys 1979-2002 les flamants institucions democràtiques han intentat tota mena de propostes de dirigisme cultural vers els joves. La manca d'esperit republicà en l'acció pública ha fet sorgir idees i noves institucions que lluny d'acostar els ciutadans joves a l'esfera pública els n'han allunyat. Segurament l'exposició podria ser més exhaustiva però ens limitarem a analitzar l'animació sociocultural ja que va ser l'inspirador de la major part de polítiques públiques adreçades a la joventut i que després s'han estès a les polítiques culturals i al que hom anomena "participació ciutadana".¹

L'animació sociocultural (ASC) a França és hereva dels diferents corrents associatius del país i s'oposa als anys seixanta a l'Educació Popular, és a dir, el moviment organitzat que va acompanyar l'acció de la República instaurant l'escola laica i obligatòria. L'ASC comença en els nous equipaments esportius i culturals (sobretot en els casals de joves) en els barris perifèrics de les grans ciutats i on no hi ha associacions de cap tipus. El naixement de l'ASC es deu al *gaullisme*, en l'aspecte de buscar el consens i en la desqualificació dels partits polítics -la idea de França per damunt de tot- i transcendeix les divisions entre els francesos. Com que els moviments d'Educació Popular no s'identifiquen amb el *gaullisme*, el poder deixa de banda les associacions i s'identifica amb l'ASC. Fins i tot, en aquesta època, s'arriba a dir que el president de la República és l'animador del país.

L'Educació Popular lluita contra la ignorància, promou el desenvolupament del saber i la continuïtat amb la filosofia de les llums. En canvi, la finalitat de l'ASC és afavorir les relacions i la dinàmica social contra la passivitat. El seu objectiu és més la comunicació que la cultura. Les activitats que es proposen des de l'ASC ja no s'adrecen al poble o a la classe obrera sinó a simples participants. Per tant, desapareix progressivament la referència al poble -con-

cepte massa marcat per la ideologia política d'esquerres i objectiu de l'Educació Popular— i sorgeix la referència neutra al públic. Amb l'ASC s'inventa el professional i, ràpidament, s'institucionalitza la formació i els diplomes. L'Educació Popular era competència de les associacions i, per tant, dels militants o alliberats. Les qualitats dels educadors com ara la convicció, l'energia i la dedicació són criticades per l'ASC que propicia les aptituds a relacionar-se amb els altres, la capacitat d'animar, de dinamitzar, etc.

Cap als anys 70, les associacions franceses reclamen el seu paper en l'ASC. Reivindiquen la politització de l'ASC tot incorporant en el discurs teòric el concepte de democràcia cultural. La democràcia cultural implica la participació activa dels ciutadans en la presa de decisions i es contraposa al model paternalista que s'havia desenvolupat de democratització de la cultura, més lligat a la difusió cultural i a una concepció patrimonial de la cultura.

L'ASC a Catalunya:

El desconeixement i la ideologia inicial i paternalista de l'ASC, és a dir la voluntat d'aconseguir una visió consensuada de la societat, és el que atrau els primers responsables i experts en polítiques de joventut que visiten França a la recerca d'idees i projectes per dur a terme en la nostra democràcia acabada d'estrenar. La pretesa neutralitat de l'ASC ajuda a què s'introdueixi amb èxit. Els nous responsables democràtics no tenen referents i troben en l'ASC un *leit-motiv* per actuar: cal animar i dinamitzar la societat. Mentre que a França, les associacions acaben dominant i sobretot polititzant l'ASC, al nostre país, el desenvolupament de l'ASC apareix conduït pels ajuntaments i totalment desvinculada —i sovint enfrontada— a les associacions. Per això, la nostra ASC es dota d'una nova terminologia o vocabulari específic: els usuaris (i no els socis o militants), els grups estables (i no les associacions), la comissió gestora (i

no la junta directiva). El tipus d'organització propiciat, doncs, pels ajuntaments afavoreix l'aparició de multitud d'entitats i empreses amb l'única finalitat de gestionar els equipaments municipals.

Es creen instituts de formació municipals i la Generalitat, durant un temps, reconeix la titulació d'animador sociocultural, com ho fa amb la formació de directors i monitors en el lleure. L'INEM fa cursos d'ASC dins els programes de formació ocupacional. Fins i tot les universitats inclouen la titulació d'animador sociocultural com a diplomatura.

Quin balanç podem fer actualment de l'ASC?

Han desaparegut les entitats i empreses, així com la majoria d'equipaments (per l'estat precari en què es trobaven, perquè els ajuntaments els han destinat a altres serveis municipals, etc.), i molts dels animadors són funcionaris. El que és evident és que l'ASC es va emportar una part molt important dels recursos dels ajuntaments destinats a les polítiques culturals, de joventut, de participació, etc., municipals, i avui no en queda pràcticament res. Els referents propis com la Institución Libre de Enseñanza, l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia o el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) de Joan Puig Elias són absents d'aquesta reflexió. Tot comença amb Rosa Sensat.

“Voluntaris” i Servei Civil

Un cop el Govern ha decidit posar terminis definitius a la desaparició del servei militar obligatori i, com a conseqüència, la desaparició també de la PSS, comença a sorgir des de diferents sectors de les institucions i en els mitjans de comunicació, la necessitat d'un servei civil.

Ja existia un Servicio Social per a les dones durant el franquisme, que depenia de la Sección Femenina. Es tractava de l'alternativa al servei militar dels nois. No realitzar el Servicio Social significava un seguit de penalitats (per exemple no tenir el passaport), que es redimien amb el matrimoni.

Ara, algunes persones veuen la creació del Servei Civil (SC) com una alternativa al servei militar i a la PSS, un cop l'exèrcit és professional.

En alguns casos s'argumenta que es tracta d'institucionalitzar un model que permeti establir incentius a la participació social dels joves. El problema apareix quan es pensa a establir mesures incentivadores individuals, ja que el caràcter altruista de l'activitat se'n va en orris. Si a més algun d'aquests incentius té a veure directament amb la creació d'expectatives laborals, el criteri incentivador es torna pervers. Si el que es vol és enfortir la societat democrà-

tica, el camí no pot ser mai el d'establir registres de ciutadans actius, ni fer certificats amb efectes administratius, ni la de formalitzar per escrit el compromís cívic. En el fons d'aquest plantejament hi rau un argument –neoliberal- (que en públic pocs responsables s'atreveixen a expressar) que fa referència al debat sobre els límits de l'Estat del Benestar. Amb els retalls pressupostaris de les institucions públiques a partir de la crisi de 1992, les institucions s'adonen de les seves limitacions. La resposta ha estat la d'intentar satel·litzar la participació altruista al servei del poder. Per aquesta via s'arriba a teoritzar que els serveis públics són finits i allà on no es pugui arribar amb pressupostos s'arribarà amb joves altruistes: els "voluntaris". Sembla evident que si els joves volen fer activitats altruistes ho faran amb els seus propis objectius, i aquests no necessàriament seran els mateixos que els de les institucions, i de vegades fins i tot seran contraposats. En molts casos són els interessos institucionals els que creen els problemes i la tasca de la societat civil és la de denunciar-los i proposar solucions. Una societat democràtica no és aquella en la qual no hi ha conflictes, sinó en la qual els conflictes es resolen pacíficament, per tant uns poders públics intel·ligents ajudarien precisament a fomentar l'esperit crític fins i tot contra ells mateixos. Això és, un mecanisme de control del poder. Si pretenen legitimar-se via la direcció i el control de la societat civil, els perills per la democràcia són evidents. Els "voluntaris olímpics" van obrir el camí. De fet es va convertir en una gran operació de màrqueting, més que en un suport efectiu a la realització dels jocs. Un estudi independent i acurat posaria en evidència aquest fet. Després dels Jocs, les diferents institucions van intentar clientelitzar els voluntaris. Les institucions van ser víctimes del seu propi engany. La Generalitat va crear l'INCAVOL i l'Ajuntament va intentar diverses estratègies. Des del govern central es va impulsar la *Ley del Voluntariado* que partia d'aquestes premisses equivocades. Si no hi ha participació caldrà analitzar-ne les causes i actuar sobre elles. En aquest país, quan hi ha un problema en comptes d'enfrontar-lo, el que es fa és una llei.

Un dels altres arguments utilitzats és l'europeu, ja que des de la Unió Europea existeix la idea de crear el Servei Civil Europeu². Si bé és cert que la major part de projectes i legislació europea s'ha rebut a Catalunya sense discussió, cal entendre-ho, perquè era tan fort el nostre endarreriment que hom ha adoptat, durant anys, un europeisme contundent. Ara bé quasi tothom estarà d'acord en què la Unió Europea no té el seu punt fort en els mecanismes de participació democràtica, i que aquest dèficit democràtic és potser el primer problema.

Altres dreceres.

Ens allargaríem potser massa si tractéssim aquí totes les falses dreceres al foment de la participació democràtica però en podríem citar algunes més. Una de les més de moda actualment és la dels pressupostos participatius. Sembla d'entrada bastant estrany que ens arribi aquesta proposta d'un país -Brasil- on les mancances democràtiques i de benestar són tant elevades. Porto Alegre és una ciutat governada per Partit del Treball. Aquest partit ha intentat posar al dia una estratègia d'esquerres. Penso que és molt més una vella reminiscència del passat que no pas una proposta innovadora. Parteixen d'un desconeixement del que significa una ciutat amb una societat civil potent i de les complexitats que de la seva gestió se n'ha de fer. De fer és molt difícil que sense estat de benestar existeixin les condicions òptimes per establir camins reals a la participació. Discutir els pressupostos municipals està bé, però no és un projecte massa progressista ja que planteja seriosos interrogants. Per exemple, es poden discutir els ingressos? Aquests vénen definits i determinats per instàncies que no es discuteixen.

Un altre element de debat són els Nuclis d'Intervenció Participativa (NIP). És un nou sistema de debat públic que parteix dels sistemes de consulta sociològics. És un mecanisme interessant per a determinades coses, però en la seva

RESTAURANT
cuina de mercat

Pintor Borrassà, 43-47 • 08205 SABADELL
Tels. 93 727 70 42 - 93 726 27 91

aplicació pràctica entre nosaltres pretén, en moltes ocasions, substituir els mecanismes normals de debat ciutadà. No pot valer igual l'opinió fonamentada, elaborada i discutida per ciutadans actius, que les opinions erràtiques d'aquells ciutadans poc preocupats pel comú.

Podríem parlar també dels consells municipals, de la fiscalitat a les entitats dels tercer sector -sector sense afany de lucre-, etc.

La por de la guerra civil encara ens condiona.

Si de veritat es vol, a casa nostra, eixamplar els horitzons de la participació cívica i política caldrà analitzar les causes de l'actual nivell baix d'implicació ciutadana i, al nostre parer, una de les causes més importants és la por.

Existeix una gran por a conèixer. Potser no es té prou voluntat per acceptar els fets. Potser és encara massa dur saber "notícies de la negra nit"³, "llaurar la tristesa"⁴ o què era el "carretó dels gossos de Ravensbruck"⁵.

Hi ha una precondició primera perquè la participació sigui possible, i aquesta és la cultura democràtica dels governants i dels ciutadans i el caràcter del propi sistema democràtic. Partim de la idea que estem vivint el període democràtic més llarg i fecund de tota la història de Catalunya. Partim també, per què no dir-ho, del prejudici que la transició democràtica va ser modèlica tot i les crítiques que vint anys després puguem fer. Ara bé, es comença a tenir la sensació que el nostre sistema democràtic és "mediocre i de baixa qualitat"⁶. És una societat on "predominen les decisions unilaterals i tendencioses dels governants, mentre es manté una baixa participació social"⁷. La por a la Guerra Civil⁸, lògica als anys setanta, no pot ser adduïda avui com una raó per mantenir els joves desmobilitzats dels afers col·lectius. Plana encara sobre la nostra democràcia la por a l'enorme participació cívica i política de la II República. Ja esta bé que tot una generació faci recaure sobre els joves d'ara les seves limitacions i les seves pors. Derivada d'aquestes pors ancestrals, la situació ens porta a "una debilitat de les organitzacions intermèdies entre l'Estat i la societat, la passivitat de la ciutadania que configuren una democràcia de baixa qualitat"⁹.

Potser una de les claus explicatives a les mancances que hem detectat analitzant la participació juvenil no és altra cosa que el resultat d'una determinada concepció fundacional de la nostra jove democràcia. El problema és que si bé podrien existir raons per dissenyar una participació baixa durant la transició -que posem en dubte-, ens sembla perillós que aquesta condició es transmeti a les generacions joves. Voldria dir que estem determinant una societat democràtica al segle XXI molt poc participativa, i per tant, amenaçada per vells i nous perills.

Cal, doncs reflexionar altra volta i fer balanç, ja que la sensació final és que les teòriques "virtuts de la transició s'han convertit en vicis de la democràcia"¹⁰.

¹ Veure Gemma Martín. Espai de Llibertat, nº 12.

² "El Servei Civil" Institut Català del Voluntariat, Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, Barcelona. 1997. pp. 19 a 33.

³ Associació Catalana d'Expresos polítics: "Notícia de la negra nit. Vides i veus a les presons franquistes (1939-1959). Diputació de Barcelona. Barcelona 2001.

⁴ Lluís Marcó i Dachs: "Llaurant la tristesa. EL camp de concentració d'Albatera i la presó de Portacel". Mediterrània. Barcelona 1998.

⁵ Mercè Núñez Targa: "EL carretó dels gossos. Una catalana a Ravensbruck". Edicions 62. Barcelona 1984.

⁶ Colomer, J. M^a., (1998), "La transició a la democràcia: el modelo español", Anagrama, Barcelona. p. 10.

⁷ Op.cit. p.17

⁸ Op.cit. p.174

⁹ Op.cit. p.177

¹⁰ Op.cit. p.180

JAUME CODINA i PONT
ADMINISTRADOR DE FINQUES

Concepció, 25, 1r. - 08202 SABADELL
Tels. 93 726 03 45 - 93 727 33 01

ALTA SASTRERIA
DE LUXE

Plaça Sant Roc, 5
Tel. 93 725 59 29 - Sabadell

ARTGRAF
INDÚSTRIA GRÀFICA

Papa Pius XI 83-87 · 08208 SABADELL
Tel. 93 727 26 64 · FAX 93 727 45 62
E-mail: comercial@artgraf.es · www.artgraf.es